

Γ.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΝΗΣΟΝ ΝΑΞΟΝ (26 ΙΟΥΛ. - 25 ΑΥΓ. 1960)

ΥΠΟ ΣΤΕΦ. Δ. ΗΜΕΛΛΟΥ

Ἐν ἔτει 1959 ἐπραγματοποιήθη ὑπ' ἐμοῦ ἐντολῇ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τεσσαρακονταπενθήμερος λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὴν νῆσον Νάξον ἐπὶ σκοπῶν συγκεντρώσεως λαογραφικῆς ὕλης ἐκ τῆς περιοχῆς ταύτης τῶν Κυκλάδων, ἧτις μέχρι τότε δὲν εἶχεν ἐρευνηθῆ συστηματικῶς.¹

Ἡ ἀποστολὴ μου ἐκείνη περιορίσθη κατ' ἀνάγκην εἰς ὀλίγα χωρία τῆς νήσου, ἣ δὲ συγκεντρωθεῖσα λαογραφικὴ ὕλη, εἰ καὶ ὑπῆρξεν ἀξιόλογος εἰς ποσὸν καὶ ποιόν, δὲν ἔδιδεν ἐπαρκῶς πλήρη εἰκόνα τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ τῆς νήσου, ἅτε ἐξ ὀρισμένων μόνον χωρίων συνειλεγμένη. Ὑπῆρξεν ἄρα εὖστοχος ἡ μετὰ πρότασιν τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου ἀπόφασις τῆς Ἀκαδημίας, δι' ἧς ἀπεστάλην ἐκ δευτέρου ἐπὶ ἓνα μῆνα κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος 1960 εἰς τὴν νῆσον πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν ἐναπομεινάντων ἀνερευνήτων χωρίων, διερευνῆσιν αὐτῶν καὶ συγκέντρωσιν σχετικοῦ δημόδου ὕλικου. Κατὰ τὴν νέαν μου ταύτην ἀποστολὴν ἐπίκεντρον τῆς ἐργασίας μου ἀπετέλεσαν τὰ χωρία: Ἀγιοὶ Ἀπόστολοι Μελάνων, Κεραμί, Κόρωνος (Βόθροι), Κωμιακὴ καὶ Ἀπόλλων. Ἀφ' ἐτέρου συμπληρῶν τὴν ὕλην τῆς προηγηθείσης ἐρεύνης ἐπέτυχον τὴν συγκέντρωσιν καὶ νέας τοιαύτης λίαν ἀξιολόγου ἐκ τῶν χωρίων: Ἀγιορσανίον, Φιλώτιον, Δανακός, Χαλκίον, Γλινᾶδος, Δαμαριῶν, Κεραμωτὴ, Καλόξυλος καὶ Σαγκρίον, εὐρῶν προθύμους πληροφορητὰς κατὰ τὴν διέλευσίν μου ἐκ τούτων ἢ ἀλλαγῆ τῆς νήσου.

Ἐκ τῶν κυρίως ἐρευνηθέντων ὑπ' ἐμοῦ χωρίων οἱ Ἀγιοὶ Ἀπόστολοι, οἵτινες μετὰ τοῦ Κουρουνοχωρίου, τοῦ Ἀγίου Θαλλελαίου καὶ τῶν Μύλων ἀπαρτίζουν τὴν κατ' ἀπογραφὴν τοῦ 1951 ἐξ 767 κατοίκων κοινότητα Μελάνων, ἔχουν 300 κατοίκους. Οὗτοι ἀποζοῦν κυρίως ἐκ τῆς καλλιεργείας περιβολίων μετ' ὀπωροφόρων δένδρων, ἀρδευομένων διὰ τῶν ἀφθόνων ὑδάτων τῆς περιοχῆς, ὡς καὶ ἐλαιώνων. Τὰ πλεῖστα καὶ κάλλιστα τῶν κτημάτων ἀνήκον μέχρι πρό τινος χρόνου εἰς τὸ καθολικὸν σωματεῖον «Τίμιος Σταυρός», κληροδοτηθέντα εἰς αὐτὸ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Ἐνετοκρατίας (1207) ἐν τῇ νήσῳ, καθ' ἣν ὀλόκληρος ἡ περιοχὴ ἀνήκεν εἰς τοὺς Ἐνετοὺς καὶ μετέπειτα εἰς τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐγένετο

¹ Ἴδὲ σχετικὴν ἔκθεσιν ἐν Ἐπετ. τοῦ Λαογρ. Ἀρχείου, τόμ. 11-12 (1958-1959), σ. 328-333, ἔνθα καὶ ἡ εἰς τὴν νῆσον ἀφορῶσα λαογραφικὴ βιβλιογραφία, ἢ πρόσθετος: α') Στεφ. Δ. Ἡμέλλου, Περὶ τοῦ ἐν τῇ νήσῳ Νάξῳ ἐθίμου τοῦ «τροποπεράσματος», Ἐπετ. Ἐταιρ. Κυκλ. Μελετῶν, τόμ. 1 (1961), σ. 515-528. β') Νίκου Ἀ. Κεφαλληνάδου, Τὰ σπήλαια τῆς Νάξου καὶ οἱ θρύλοί των, Ἀθήνα 1961, ἐκ σελ. 32.

εις εὐρείαν κλίμακα ἀπαλλοτριώσεις τῶν κτημάτων καὶ διανομὴ εἰς τοὺς ἀκτῆμονας καλλιεργητάς. Οἱ κάτοικοι τῶν Μελάνων ἀσχολοῦνται ἔτι περὶ τὴν παρασκευὴν ἀσβέστου ἐντὸς ὑπ' αὐτῶν κατασκευαζομένων ἀσβεστοκαμίνων. Ταύτην μεταφέρουν διὰ τῶν ὑποζυγίων των καὶ πωλοῦν εἰς τὰ χωρία τῆς Νάξου πλὴν τῶν ὄρεινότερων.

Τὸ ἐπίπεδον γενικῆς μορφώσεως αὐτῶν εἶναι σχετικῶς χαμηλόν. Ὡς ἐκ τούτου παρὰ τὴν συχνὴν ἐπικοινωνίαν αὐτῶν μετὰ τῆς πρωτευούσης τῆς νήσου Νάξου (Χώρας) ὁ λαϊκὸς πολιτισμὸς συντηρεῖται εἰσέτι παρὰ τοῖς προβεβηκόσι τὴν ἡλικίαν τῶν κατοίκων εἰς ἱκανοποιητικὸν βαθμὸν, λαμβανομένου πάντοτε ὑπ' ὄψιν τοῦ πανελληνίως παρατηρουμένου φαινομένου τῆς σταθερᾶς ὑποχωρήσεως τῶν στοιχείων αὐτοῦ καὶ τῆς ἀντικαταστάσεως αὐτῶν ὑπὸ τῶν ἀστικῆς προελεύσεως νεωτέρων.

Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου *Κεραμί*, συμποσοῦμενοι εἰς 147, εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον γεωργοποιμένες, ἐλάχιστα εἰς τὰ γράμματα καὶ εἰς ἄλλα ἐπαγγέλματα ἐπιδιδόμενοι. Τὸ χωρίον ἀνήκει εἰς τὴν κοινότητα Τραγαίας, ἐμπορικὸν κέντρον τῆς ὄρεινῆς Νάξου, εὐρισκόμενον παλαιότερον ἐν μεγάλῃ ἀκμῇ.

Διάφορον τῆς ἀνωτέρω μορφῆν παρουσιάζουν τὰ ἐρευνηθέντα χωρία τῆς Β.Α. Νάξου *Κόρωνος (Βόθροι)*, *Κωμακῆ* καὶ *Ἀπόλλων*. Ἐκ τούτων ἡ *Κόρωνος*, ἀπέχουσα ἀπὸ τῆς πρωτευούσης 30 χιλιομ., ἀποτελεῖ ἰδίαν κοινότητα ἐκ 1237 κατοίκων. Τὸ ἔδαφος ἐναυθία εἶναι ὄρεινόν καὶ ἐξαιρετικῶς ἄγονον, ἡ δὲ παρουσία τοῦ χωρίου καὶ ἡ οἰκονομικὴ εὐφροστία, ἦν παλαιότερον ἰδίᾳ εἶχεν, ὀφείλονται εἰς τὰ ἐν τῇ περιοχῇ του εὐρισκόμενα σπουδαῖα σμυριδωρυχεῖα, ἐξ οὗ καὶ ἅπαντες οἱ κάτοικοι αὐτοῦ, ὡς καὶ οἱ τοῦ παρακειμένου χωρίου *Σκαδό*, ἀσχολοῦνται περὶ τὴν ἐξόρυξιν τῆς σμύριδος, ἥτις ἐκ τῶν ὄρυχείων μεταφερομένη δι' ἐναερίου σιδηροδρόμου εἰς τὴν παραλίαν διακομίζεται ἐκεῖθεν εἰς ὀλόκληρον τὸν κόσμον. Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου, φύσει εὐφρεῖς, παρουσιάζουν ἐξαιρετικὴν ἐπίδοσιν εἰς τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰ γράμματα. Ἡ μετὰ τὸν δεύτερον παγκόσμιον πόλεμον πτώσις τῆς τιμῆς τῆς σμύριδος λόγῳ τῆς ἐφευρεθείσης τεχνητῆς συντελεῖ εἰς τὸν οἰκονομικὸν μαρασμὸν τοῦ τόπου καὶ τὸν ἐκπατρισμὸν τῶν κατοίκων, καταφευγόντων ἰδίᾳ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Πρωτευούσης.

Τὸ χωρίον *Κωμακῆ*, ἐκτισμένον ἐπὶ ὑψομέτρῳ 700 μ., κατοικεῖται ὑπὸ 1100 περίπου ψυχῶν. Παρὰ τὸ ὄρεινόν τοῦ ἔδαφους ὑπάρχουν ἐν τῇ περιοχῇ μικραὶ μὲν ἀλλὰ γόνιμοι ἐκτάσεις, τὰς ὁποίας φιλοπονέστατα καλλιεργοῦν οἱ κάτοικοι αὐτῆς παράγοντες εἰς ἐκλεκτὰς ποιότητος δημητριακά, ἐσπεριδοειδῆ, κρόμμυνα, οἴνους κ.ἄ. προϊόντα. Πλὴν τῶν γεωργικῶν παράγονται καὶ κτηνοτροφικὰ προ-

τόντα ἐκ τῆς σχετικῶς ἀνεπτυγμένης κτηνοτροφίας.¹ Οἱ Κωμιαῖται, ὡς καὶ οἱ Κορωνιδιᾶται, ἐπιδίδονται ἐξαιρετικῶς εἰς τὰ γράμματα. Τὰ μνημονευθέντα χωρία εὐρίσκοντο ἔνεκα ἐλλείψεως ἀμαξιτῆς ὁδοῦ εἰς σχετικὴν ἀπομόνωσιν μέχρις ἐσχάτων ἀπὸ τῶν λοιπῶν τῆς κεντρικῆς Νάξου, συνδεόμενα μετ' αὐτῶν μόνον δι' ἡμιονικῆς ὁδοῦ, δι' ἧς λόγῳ τῆς μακρᾶς ἀποστάσεως καὶ τοῦ ἀνωμάλου καὶ δυσβάτου τοῦ ἐδάφους δὲν καθίστατο πάντοτε εὐκόλος ἡ ἐπικοινωνία. Εἰς τὸν λόγον τοῦτον ὀφείλεται ἡ διατήρησις εἰσέτι ἱκανῶν στοιχείων τοῦ κατὰ παράδοσιν λαϊκοῦ πολιτισμοῦ, οἷον προλήψεων, δεισιδαιμονιῶν κ.ἄ.

Ὁ ἔξ 171 κατοίκων συνοικισμὸς Ἀπόλλων ἀποτελεῖ ἐπίνειον τῆς Κωμιακῆς. Δι' αὐτοῦ συνδέονται διὰ θαλάσσης ἡ βόρειος Νάξος μετὰ τῆς πρωτεύουσῃς αὐτῆς.

Γενικῶς εἰς τὰ χωρία ταῦτα, ὡς καὶ εἰς τὰ λοιπὰ ὄρεινά, σημειοῖ τις τὰ ἐξαιρετικῶς φιλόξενα αἰσθήματα τῶν κατοίκων, ἅτινα ἐμποιοῦν ζωηρὰν τὴν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς τὸ πρῶτον ἐπισκεπτομένους ταῦτα.

Ἐκ τῶν χωρίων τούτων, ὡς καὶ ἐκ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων, ἐν οἷς ὀλίγον μόνον καὶ συμπληρωματικῶς εἰργάσθη, κατέγραψα ποικίλην λαογραφικὴν ὕλην, καλύπτουσαν πάσας σχεδὸν τὰς ἐκφάνσεις τοῦ ἐκ παραδόσεως λαϊκοῦ βίου. Αὕτη κατεγράφη εἰς 419 σελ. τετραδ. σχήμ. 8ου μεγ. καὶ κατετέθη ἐν χειρογράφῳ εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον ὑπ' αὐξ. ἀρ. 2342. Ἐν τῷ χειρ/φω τούτῳ περιέχονται στοιχεῖα :

1) Ὑλικοῦ βίου : ποικίλαι εἰδήσεις καὶ ἔθιμα τοῦ γεωργικοῦ καὶ ποιμενικοῦ βίου, πληροφορία περὶ τοῦ ἐνδύματος, τῆς ἐγχωρίου βιοτεχνίας κ.ἄ.

2) Πνευματικοῦ βίου : μετεωρολογικαὶ καὶ ἀστρολογικαὶ παρατηρήσεις, δημόδης ἱατρικῆ, ἄσματα πολύστιχα 138, δίστιχα ποικίλου περιεχομένου (ἔρωτικά, γαμήλια, μοιρολόγια καὶ νανουρίσματα) 80, ῥίμαι 3, ἔπωδα 14, παραμῦθια 11, ἄλλα ποικίλαι λαϊκὰ διηγήσεις 21, εὐτράπελοι διηγήσεις 26, παροιμίαι καὶ γνῶμαι 32, παραδόσεις 92, ἀνίγματα 35, ἄραϊ 10, ὄρκοι, παρωνύμια, τοπωνύμια 17, περιγραφὴ χορῶν κ.ἄ.

3) Κοινωνικοῦ βίου : εἰδήσεις καὶ ἔθιμα κατὰ τὴν γέννησιν, τὸν γάμον καὶ τὴν τελευτήν, εἰδήσεις καὶ ἔθιμα λαϊκῆς λατρείας, λαϊκὸν δίκαιον, παίγνια 2.

Ἐξ ἄλλου ἐπὶ ταινιῶν μαγνητοφώνου τύπου Philips, λειτουργοῦντος διὰ

¹ Τοὺς κατοίκους τῶν ἄλλων χωρίων σκόπτουν οἱ Κωμιαῖται ἐπὶ ἐλλείψει τροφῶν λόγῳ τοῦ ἀγόνου τῶν ἐδαφῶν τῆς περιοχῆς των διὰ τοῦ ἔξῃς διστίχου :

Ἐς τὴν Κωμιακὴν τρῶνην τυρὶ καὶ ἔς τὸ Σκαδὸ τσοὶ σκύλλοι

καὶ ἀνάμεσα ἔς τις Τρικομιᾶς (= Κόρωνος) τρῶνη τσοὶ κορκοδεῖλοι.

(Λ.Α. ἀρ. 2342, σ. 209).

ξηρῶν στοιχείων, ἠχογράφησα κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀποστολῆς μου 32 μελωδίας ᾄσμάτων καὶ λαϊκῶν χορῶν.¹

Λίαν ἐνδιαφέρον μέρος τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐκ Νάξου λαογραφικῆς συλλογῆς ἀποτελοῦν αἱ ἐν αὐτῇ παραδόσεις, ἀναφερόμεναι τὸ μὲν εἰς γενικώτερα, εὐρύτερον γνωστά θέματα, τὸ δὲ εἰς τὴν τοπικὴν ἱστορίαν τῆς νήσου. Παραθέτομεν κατωτέρω ἐνίας αὐτῶν μετὰ τινων ἀναγκαίων σημειώσεων.

‘Ο Κουϊτεντὲς ἦτανε τυφλός. Ἄκουσε ὅτι ὁ Σωτῆρας σφῆζει τὸν κόσμον. Ἐπῆγε καὶ τὸν ἔσωσε ὁ Χριστός. Μετὰ, ἔς τὴ σταύρωσί ντου, πῆγανε ὄλοι κ’ ἐφωνάζανε νὰ μὴν τότε σταυρώσουνε. Κ’ εἶπε κάποιος, κὶ αὐτὸν τὸν ἔσωσε. Τὸν ἀρωτοῦνε, κ’ ἐσένα σ’ ἔσωσε ὁ Χριστός; Καὶ αὐτὸς τὸν ἀρνήθη. Τοῦ ἔπεν ὁ Χριστός, κὶ αὐτὸν τὸν ἔσωσα. Καὶ πάει καὶ δίνει τοῦ Χριστοῦ ἕνα σκαμπίλι καὶ τοῦ καταρήση ὁ Χριστός, νὰ μὴ πεθάνη ποτέ. Τὸν ἐρωτήσανε τὸ Χριστό. «Κύριε, εὐτὸς ποῦ σ’ ἐρράπισε, τί μέλει γενέσθαι;» Λέει, «οὐκ ἀποθνήσκει εἰς τὸν αἰῶνα». Γυρίζει ὄλο τὸν κόσμον. Μιὰ φορὰ τὸν χρόνο πίνει νερό. Ραίνεται καὶ πορπατεῖ ἔς τὸν ἀέρα (χφ., σ. 86-87. Ἰδὲ καὶ σ. 76, Κόρωνος).

Ἡ παράδοσις αὕτη διαμορφωθεῖσα εἰς ὕφος καὶ περιεχόμενον ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν γνωστῶν περικοπῶν τῶν εὐαγγελίων, ἀναγιγνωσκομένων ἰδίᾳ κατὰ τὴν Μεγάλην Πέμπτην ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀποτελεῖ ἐνδιαφέρουσαν παραλλαγὴν τῆς καὶ ἀλλαγῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ γνωστῆς περὶ τοῦ Κουτεντὲ παραδόσεως.² Σημειωτέον ὅτι ἐν Νάξῳ, ἰδίᾳ δ’ ἐν Φιλωτίῳ, ἡ παράδοσις φέρεται καὶ ὑπὸ ἄλλας ποικίλας παραλλαγὰς λίαν διαδεδομένη.³

‘Ο Ἅγιος Συμεὼν ἐλέγανε οἱ προφῆτες ὅτι θὰ γίνῃ υἱὸς Θεοῦ κὶ αὐτὸς δὲν τὸ πιστευγενε. Ἐταξίδευε σὲ κανένα πλοῖο κ’ ἤρθενε συζήτησαι, πὼς θὰ γίνῃ υἱὸς Θεοῦ κ’ ἐπέταξενε αὐτὸς τὸ δαχτυλίδι ντου μέσ’ ἔς τὴ θάλασσα κ’ εἶπε, ὅτι τότε θὰ πιστέψω, πὼς θὰ γίνῃ καὶ υἱὸς Θεοῦ, ὅταν ἐπιστρέψῃ τὸ δαχτυλίδι ἔς τὸ χέρι μου. Ὑστερα πῆγε ἔς τὸ ξενοδοχεῖο κ’ ἐζήτησε ψάρι καὶ τοῦ δῶσανε κ’ ἦτανε μέσα τὸ

¹ Ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας κινηθεῖς συνεπλήρωσα κατὰ τὰς διακοπὰς τοῦ νέου ἔτους 1961 τὴν μουσικὴν ταύτην ὕλην, ἠχογραφήσας ἐν Φιλωτίῳ ἐπὶ 4 ταινιῶν μαγνηνοφώνου τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, τύπου Βυτοβα, 29 μελωδίας ᾄσμάτων, διστίχων καὶ χορῶν. Ἡ μουσικὴ αὕτη ἐξετελέσθη ὑπὸ λαϊκῶν ὀργανοπαικτῶν μὲ τσαμποῦναν (ἄσκαυλον) καὶ τουμπάκι (τύμπανον), μοναδικὰ κατὰ τὸ παρελθὸν λαϊκὰ ὄργανα τοῦ χωρίου. Ἐν τῷ ἐκ 18 σελ. σχήμ. 8ου μικρ. σχηματισθέντι χειρογράφῳ, ὅπερ κατετέθη εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον ὑπ’ αὐτ. ἀριθμ. 2363, περιλαμβάνονται πλὴν τῶν κειμένων τῶν ᾄσμάτων καὶ τινες εἰδήσεις λατρείας, μαγείας κτλ.

² Ἰδὲ περὶ αὐτῆς Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Α’, 1904, σ. 103-105, ἀρ. 184-187, τόμ. Β’, σ. 787-790.

³ Ἰδὲ Στεφ. Α. Ἡμέλλου, Δημῶδεις παραδόσεις ἐκ Νάξου, Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχείου, τόμ. 11-12 (1958/59), ἐν Ἀθήναις 1960, σ. 212 καὶ Νίκων Κεφαλληνιάδην, ἔνθ’ ἄνωτ., σ. 8-9.

δακτυλίδι. Τότε λοιπὸ εἶπε, πὼς νὰ μὴν ἀπεθάνῃ θάνατο, ἂν δὲν τότε σηκώσῃ ἔς τὰ χέρια του. Πῆγε καὶ τὸν ἐσήκωσε καὶ τοῦ ἔλεγαν: «βάστα, γέρο, τὸ παιδί». Λέει: «τὸ παιδί βαστᾷ τὸ γέρο» (χφ., σ. 111, Κόρωνος).

Δέον νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα ὁ συμφυρμὸς στοιχείων ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς μετὰ τοῦ παραμυθιακοῦ στοιχείου τῆς εἰς τὴν θάλασσαν οὐψευς δακτυλίου καὶ τῆς ἀνεπιπίστου ἐπανόδου αὐτοῦ, εὐφρεθέντος ἐντὸς κοιλίας ἰχθύος, εἰς τὸν κτήτορα αὐτοῦ,¹ ὅπερ ἀπαντᾷ ἤδη παρ' Ἡροδότῳ (III, 41-42) ἐν τῷ μύθῳ περὶ τοῦ δακτυλίου τοῦ Πολυκράτους.

Ἔχ' ἀκούσει ἀπὸ τὸν πάππον μου τὸν Μακελλάρη, διὰ ἡμῶν παιδί 10 χρονῶν καὶ ὁ πάππος μου ἐβδομήντα, οὗ τὴν ἐκκλησία τοῦ Γλινάδου τὴν κτίσανε ἔς τὴν θέσιν πὸν εἶναι τώρα, διότι εἶδε κάποιος καὶ ἔς τὸ σημεῖο ἐκεῖνο ἀνάβανε τρεῖς λαμπάδες τὴν νύχτα καὶ ὠνευρεύτηκε νὰ σκάψῃ ἐκεῖ καὶ μόλις πῆγε λίγο βάθος εὐρέθη ἡ εἰκόνα, ἡ Μεταμόρφωσις, καὶ δίπλα ἔς τὴν εἰκόνα δυὸ τζάρες, ἡ μὴ γεμάτη κρασί καὶ ἡ ἄλλη λάδι καὶ ἀπὸ τὴν ὄρα πὸν ἄρχισε τὸ χτίσιμο τῆς ἐκκλησίας μέχρι πὸν τελείωσε ἔτρωγαν λάδι καὶ ἐπίνανε κρασί καὶ δὲν σωνόντανε παρὰ ἦταν γεμάτες οἱ τζάρες καὶ μόλις τελείωσε ἡ ἐκκλησία ἐχάθησαν οἱ τζάρες (χφ., σ. 355-356, Ἁγιορσανίον).

Πλὴν τοῦ στοιχείου κατὰ τὸ ὁποῖον διὰ θαυμαστοῦ σημείου, ἰδίᾳ δὲ φωτὸς ἐκ λαμπάδων ἢ γενικῶς λάμπειως πυρός, ὑποδεικνύεται ὁ τόπος, ἔνθα πρέπει νὰ ἀνεγερθῇ ναὸς πρὸς τιμὴν θαυματουργοῦ εἰκόνης, ὅπερ ἀποτελεῖ σύννηθες θέμα παραδόσεων ἀπαντωσῶν καὶ εἰς ἄλλους τόπους ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Νάξου,² ὁμοίαν τῇ ἀνωτέρω παραδόσιν διηγούνται ἐν Κωμιακῇ περὶ τῆς κτίσεως τοῦ ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ χωρίου κειμένου μοναστηρίου «Ἁγιά». Καὶ κατὰ τὴν ἀνέγερσιν δηλ. τούτου ἀνευρέθη πίθος πλήρης οἴνου, ἐξ οὗ ἔπινον οἱ ἐργαζόμενοι μέχρι περατώσεως τοῦ ἔργου, ἐξαφανισθέντος τοῦ πίθου μετὰ ταύτην (χφ., σ. 130-131).

Ὁ Μέγας Ἀλέξαδρος ἀγαποῦσε μὴ καὶ ἀπόθανε καὶ ἐκεῖ μέσα ἔς τὸ μνημα πὸν ἦταν ἐπῆε καὶ τὴν ἐγκάστρωσεν. Καὶ τοῦ λέει αὐτῆ: αὐτὸ π' ἄφησες ἐδῶ νὰ ῥθῆς σὲ ἐννιά μῆνες νὰ τὸ πάρῃς, διότι εἶναι τελῶνιο καὶ θὰ χαλάσῃ τὸν κόσμον. Ὁ σοὶ ἐννιά μῆνες ἐπῆε καὶ τὸ σήκωσε καὶ τὸ δέσασεν μὲ ἄλυσίδες καὶ τὸ πετάξανε ἔς τὴν θάλασσα. Αὐτῆ ἦταν ἡ Ὁργόνα. Ἦτανε μισὸ ψάρι καὶ μισὸ ἄνθρωπος καὶ σηκώνεται ἀπάνω καὶ ὁποιοὶ καρὰβι περνᾷ, ρωτᾷ: «ζῆ ὁ Μέγας Ἀλέξαδρος;» καὶ ἂν τοῦ πῆ «ζῆ», τραγουδᾷ, ἂν δὲν τοῦ πῆ, πολεμᾷ νὰ χυθῆ νὰ πιᾷ τὸ καρὰβι νὰ τὸ πνίξῃ. Κάθε χρόνον ἡ ἄλυσίδα ἔρχεται ἔς τὴν τρίχα νὰ κοπῆ καὶ τὴν ἀνανεώνουνε, βάνουνε φρέσκια (χφ., σ. 265, Κωμιακῇ).

¹ Ἴδὲ *Stith Thompson*, *Motif-Index of Folk-Literature*, τόμ. I, 1955, B548. 2.1.

² Λ.Α. ἀρ. χφου 2303, σ. 295 καὶ 2342, σ. 128-130.

Ὅμοια παράδοσις ἐπιχωριάζουσα κατὰ τὸν Ν. Γ. Πολίτην εἰς τὰ παράλια τῆς Λυκίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τὰς Νοτίους Σποράδας εἶναι γνωστὴ ἤδη ἀπὸ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος, ἀναφερομένη ὑπὸ συγγραφέων καὶ περιηγητῶν τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης.¹

Τὰ ἐν τῇ ναξιακῇ παραδόσει περὶ τῆς ἀλύσεως ἱστορούμενα, ἥτις φθειρομένη ὑπὸ τῆς θυγατρὸς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου Γοργόνας ἀνανεοῦται κατ' ἔτος, ὁμοιάζουν πρὸς τὰ εἰς τὰς περὶ καλικαντζάρων διηγήσεις, καθ' ἃ οὗτοι οἰκοῦντες ὑπὸ τὴν γῆν περιτρῶγουν διὰ τῶν ὀδόντων αὐτῶν τοὺς ὑποστηρίζοντας αὐτὴν στύλους μέχρι τελείας σχεδὸν ἀπολεπτύσεως αὐτῶν ἄνερχόμενοι ὁμοως εἰς τὴν γῆν κατὰ τὸ Δωδεκαήμερον καὶ μετὰ τὴν πάροδον τούτου ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν προτέραν τῶν κατοικίαν εὐρίσκουν αὐτοὺς ἀθίκτους.² Εἶναι λίαν πιθανὸν ὅτι ἢ παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ εὐρέως διαδεδομένη αὕτη δοξασία ἐπέδρασεν ἐπὶ τὴν διαμόρφωσιν τῆς ἐν λόγῳ παραδόσεως.

Οἱ λαοὶ κάμανε συνέδροιο καὶ εἶπανε, ὅτι ἐμεῖς ὅλα τὰ πράματα τὰ φοβούμαστε καὶ κανένα δὲν μπορούμενε νὰ καταπολεμήσωμενε. Βγάλαν ἀπόφασι νὰ πᾶνε νὰ πνιγοῦνε. Ἐπήγανε ἔς τ' Ἄγιαν Γιαννιοῦ τὴ λίμνη ἔς τὸν Παρατρέχο νὰ πνιγοῦνε. Μόλις ἐπήγαν ἐκεῖ, ἦτανε χελῶνες ἀπάνω ἔς τὰ χάλαρα καὶ μόλις τσοῖ ἄδανε τρομάξαν, οἱ χελῶνες κ' ἐπέσανε μέσ' ἔς τὸ νερό. Λέει: «νά! ὑπάρχουνε κι ἄλλα ζῶα πού μᾶς φοβούνταιε», κι ἀρχίσανε τὰ γέλια. Ἐγυρίσανε πίσω κ' ἐπήγανε ἔς τὰ βουνά. Ὅπως ἠγελάσανε, τῶν ἔμεινε πιά ἐκεῖ τ' ἀχειλί κομμένο (χφ., σ. 47, Ἅγιοι Ἀπόστολοι).

Ἡ παράδοσις αὕτη, ἥτις δι' ὅσων ἐν τέλει περὶ τοῦ γέλωτος τῶν λαγωῶν ἀναφέρονται καθίσταται αἰτιολογικὴ τῆς μορφῆς τῶν χειλέων τῶν ἀπαντᾶ ἄνευ τοῦ στοιχείου τούτου ἐν Φιλωτίῳ, διαφέρουσα ἔτι κατὰ τὸ ὅτι ἀντὶ τῶν τρομοκρατηθεισῶν ἐκ τῆς ἐμφανίσεως τῶν λαγωῶν χελωνῶν ἀναφέρονται βάτραχοι.³

Ὑπὸ τὴν μορφὴν ταύτην ἢ παράδοσις εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ ἀρχαῖος Αἰσώπειος μῦθος,⁴ τὸν ὁποῖον ἀσφαλῶς ὁ λαὸς παρέλαβεν ἐκ τῆς λογίας παραδόσεως.

Ἐνας γονιὸς εἶχεν ἕνα γιὸ κ' ἦτανε δεκαοχτὼ χρονῶν. Ὁ πάππος του ἐζοῦσε κ' ἦταν ἑνεήντα χρονῶν καὶ λέει ὁ μπαμπᾶς τοῦ παιδιοῦ: «Θὰ πᾶς ἔς τ' ἀμπέλι, γιατί ἐγὼ θὰ πάω ἔς τὸ παζάρι, πού ἔχω δουλειὰ καὶ θὰ ῥθῶ ἐκεῖ νὰ σ' εὔρω».

¹ Ἰδὲ Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Β', 1904, σ. 1198-1205. Ἡ πίστις περὶ τῆς Γοργόνας ὡς ἀδελφῆς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἀπαντᾶ καὶ ἐν Κρήτῃ καὶ Θράκῃ. Ἰδὲ Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη, Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῶν δημοδῶν παραδόσεων περὶ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, Γέρας Ἀντωνίου Κεραμοπούλλου, Ἀθῆναι 1953, σ. 405-406. Παραδόσεις γενικώτερον περὶ τῶν Γοργόνων καὶ τῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς τὸν Μ. Ἀλέξανδρον, ἰδὲ αὐτόθι, σ. 401-414.

² Ἰδὲ Ν. Γ. Πολίτην, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 1242.

³ Λ.Α. ἀφ. 2303, σ. 15.

⁴ Ἐκδ. Α. Haussrath, I, 143.

Λέει: «τί θὰ κάμης ἐκεῖ, πατέρα;» λέει, «θὰ πάρω μιὰ ψάθα, νὰ τὴ βάλω τοῦ πατέρα μου νὰ κοιμᾶται». Καὶ ἀπαντᾷ τὸ παιδί καὶ τοῦ λέει: «πατέρα, ἀντὶ μιὰ ψάθα νὰ πάρῃς δυό». «Καὶ δὲν φθάνει μιὰ;» λέει, «ὄχι, θὰ πάρῃς δυό, γιατί τὴν ἄλλη θὰ τὴ φυλάξω γιὰ σένα». Κι ἀντὶς ὁ πατέρας νὰ πάρῃ ψάθα, πήγε ἔς τὸν παπλωματᾶ κ' ἐπῆρε παπλώματα καὶ στρώματα γιὰ τὸ γέρο (χφ., σ. 379-380, Φιλώτιον).

Πρόκειται ἐνταῦθα περὶ διηγήσεως, ἣτις ἀπηχεῖ, ὡς πιστεύεται, παλαιότερον ἔθιμον γεροντοκτονίας¹. Ταύτην καὶ τὰς διηγήσεις εἰς ὅσας ἀνὴρ προτιθέμενος, ὅπως φονεύσῃ τὸν πατέρα αὐτοῦ ἢ μεταχειρισθῇ κακῶς αὐτόν, μετανοεῖ τελικῶς διὰ τὴν μελετωμένην ἀνοσίαν προᾶξιν ἐξ ἀφορμῆς παρατηρήσεως τοῦ υἱοῦ του, ὅτι τὰ αὐτὰ καὶ αὐτὸς ἀργότερον ὑπ' αὐτοῦ θὰ ὑποστῇ, κατατάσσει ὁ ἔκτενῃ πραγματείαν συγγράφας, ἐξετάζων τὰς ὁμοίας παραδόσεις εἰς τοὺς εὐρωπαϊκούς καὶ τοὺς ἄλλους λαούς, Fritz Paudler εἰς τὸν δεύτερον τύπον ἐκ τῶν τριῶν, εἰς τοὺς ὁποίους νομίζει ὅτι ἀνήκουν πᾶσαι αἱ σχετικαὶ διηγήσεις, λαμβάνων ὡς βάσιν τὴν καταγωγήν αὐτῶν.²

Περὶ τῶν συλλεχθέντων πολυστίχων ἄσμάτων παρατηροῦμεν γενικῶς, ὅτι εἶναι ποικιλωτάτου περιεχομένου. Οὕτω πᾶσα σχεδὸν κατηγορία ἄσματος ἀντιπροσωπεύεται ἐν αὐτοῖς. Τὰ ἄσματα ταῦτα ἤδοντο παλαιότερον ὡς χορευτικά, ἐπιτραπέζια ἢ καὶ κατὰ διαφόρους περιστάσεις, οἷον κατὰ τὸν θερισμὸν κτλ., εἰ καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτῶν δὲν εἶχε σχέσιν πρὸς αὐτάς. Σήμερον οὐδόλως πλέον ἄδονται ἐν Νάξῳ τοιαῦτα ἄσματα· παρὰ ταῦτα ἐξακολουθοῦν νὰ παραμένουν ζωντῶς ἐνίοτε ἐν τῇ μνήμῃ τῶν πρεσβυτέρων ἢ καὶ νεωτέρων τινῶν, γνωριζόντων ταῦτα ἐκ τῶν γονέων των. Ἡ γεωτέρα γενεὰ συνήθως πλὴν τῶν διὰ τοῦ ραδιοφώνου καὶ γραμμοφώνου διαδιδόμενων νεωτέρων λαϊκῶν ἄσμάτων γνωρίζει μόνον ἢ καὶ αὐτοσχεδιάζει οὐχὶ σπανίως ποικίλον περιεχομένου δίστιχα καὶ ἄδει ταῦτα συχνῶς.³ Ἐκ τῶν θρησκευτικῶν ἄσμάτων κατέγραψα πολλὰς παραλλαγὰς καλάντων, ἐκ τῶν χωρίων ἰδίᾳ Ἁγιοὶ Ἀπόστολοι καὶ Κομμιακή (χφ., σ. 48-52, 199-201, 207-208, 227, 258 καὶ 259-261). Ἐκ τούτων τὰ πλεῖστα ἄδονται κατὰ τὴν πρώτην τοῦ νέου ἔτους καὶ ἀναφέρονται εἰς τὸν Ἁγίον Βασίλειον ὡς ζευγολάτην ἢ ὡς γραμματικόν. Ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν τὰ μετὰ τὰ κυρίως κείμενα τῶν καλάντων ἀκολουθοῦντα δίστιχα, ἀναφερόμενα εἰς τὸν νοικοκύρην, τὴν νοικοκυράν, τὰ τέκνα αὐτῶν καὶ πάντα τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας καὶ ἐξυμνοῦν

¹ Ἰδὲ Γ. Α. Μέγα, Γεροντοκτονία, Ἑλληνικά, τόμ. Ε' (1932), σ. 351 κ.εξ. Ἐν σ. 357,5 παράδοσις ἐκ Πάρου ἀνάλογος τῇ ἀνωτέρω, ἐν δὲ τῇ σ. 356,4 ἑτέρα παράδοσις ἐκ Νάξου.

² Fritz Paudler, Die Volkserzählungen von der Abschaffung der Altentötung, F.F.C. No 121 (1937), σ. 18· ἰδὲ καὶ σ. 37-38.

³ Ἰδὲ καὶ ἐν Ἑπετ. Λαογρ. Ἀρχείου, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 331-332.

τα τὰ προτερήματα αὐτῶν, ἀναλόγως καὶ τοῦ ἐπαγγέλματος, τῶν ἀσχολιῶν, τῆς δράσεως καὶ τῆς κοινωνικῆς αὐτῶν προβολῆς. Πᾶσαι αἱ καταγραφεῖσαι παραλλαγὰὶ καλάντων δὲν εἶναι ὅμως, ὡς τοῦλάχιστον οἱ ἐντόπιοι ἐνθυμοῦνται, ναξιακαί. Οὕτως ἐν Κωμιακῇ ἤδεδο παλαιότερον ὁ καλούμενος «χτενάδικος Ἁγ. Βασίλης», ὁφείλων τὴν προσωνυμίαν ταύτην εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι «ἤρχονταν ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο Μοραῖτες κ' ἐφθειράνανε χτένια τοῦ κρεββαταριᾶς καὶ τὸν ἐλέαν» (χφ., σ. 258).

Ἐκ τῶν ἱστορικῶν ἄσμάτων ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ παρατιθέμενον κατωτέρω διὰ τὴν ἀπλότητα τοῦ ὕφους, τὴν συντομίαν ἀλλὰ καὶ τὴν πληρότητα αὐτοῦ.¹

*Σημαίνουν τὰ οὐράνια, σημαίνουν κ' οἱ ἀγγέλοι,
σημαίνει κ' ἡ Ἁγία Σοφία, τὸ μέγα μοναστήρι,
μὲ δεκαπέντε σήμαντρα, μ' ἐξηνταδύο καμπάνες.
Ζερβὰ στέκει ὁ βασιλιάς, δεξὰ ὁ πατριάρχης*

5 *κ' ἐψάλαν τ' ἅγιος ὁ Θεός, νὰ ποῦν τοὺς Ἀποστόλους
κ' ἐψάλαν τὸ χερουβικό, γὰ νὰ σηκώσουν τ' ἅγια.
Τὴν ὥρα πὸν τὰ σήκωναν, τὴν ὥρα πὸν τὰ ἔψαλαν,
μέγα φωνὴν ἐκούστηκε ἀπ' ἀρχαγγέλου στόμα.*

— *Ἐβγάριε τὸ χρυσὸ σταυρὸ καὶ τ' ἀσημένιο τέμπλο*

10 *καὶ πάρτε τὴν Ἁγία Σοφία, γὰ θὰ τὴν πάρῃ ὁ Τοῦρκος.
Κ' ἡ χάρι ιζη ὄντε τό 'κουσε, πολὺ παραπονιέται
κι ὁ Μιχαὴλ Ἀρχάγγελος πάει παρηγορᾷ τὴν.*

— *Σώπα, κερά βασίλισσα, καὶ μὴ παραπονιέσαι.*

Σὲ λίγοι χρόνοι καὶ καιροὶ πάλι δικὴ μας θὰ 'σαι.

15 *Καὶ θὰ σὲ λειτρονήσωμε νὰ λέμε τ' ὄνομά σου,
ἀμή, Χριστέ μου, γένοιτο κατὰ τὸ θέλημά σου.*

(χφ., σ. 95, Κόρωνος).

Αἱ παραλογαὶ καὶ τὰ ἀκριτικὰ ἄσματα εἶναι ἰδιαιτέρως προσφιλῆ ἐν τῇ νήσῳ, παρουσιάζοντα εὐρεῖαν διάδοσιν.² Ἀπαντοῦν ἔτι ἄσματα σχέσιν πρὸς τὰς πειρατικὰς ἐπιδρομὰς ἔχοντα, ὧν δεῖγμα ἔστω τὸ κατωτέρω.

*Κάτω 'ς τὸ γιολό, κάτω 'ς τὸ περιγιάλι,
κόρη ν' ἔπλυνε τ' ἀργυροφούστανά τζη.*

¹ Ἴδὲ περὶ τοῦ ἄσματος γενικῶς Γιάννη Ἀποστολάκη, Τὸ τραγούδι τῆς Ἁγίας Σοφίας, Θεσσαλονίκη, 1939.

² Παραλλαγὴν τοῦ ἄσματος τοῦ «γεφυριῶ τῆς Ἄρτας» ἐδημοσίευσεν ἐν Λαογραφίᾳ, τόμ. 18 (1959), σ. 523 - 524.

Σὰν τ' ἀπόπλυνε, ἤπεισε κ' ἐκοιμήθη.
 Φύσηξε βοριάς, μαΐστρος, ντραμοντιάνα
 5 κ' ἀνεσήκωσε τ' ἀργυροφούστανά τζη
 κ' ἐφανήκανε τὰ ποδοσιράγαλά τζη.
 Ἔλαψ' οὐρανὸς κ' ὄλα τὰ περιγιάλια.
 — Ἰσα, βρὲ παιδιά, ἴσα, βρὲ παλληκάρια,
 νὰ τὸ σώσωμε αὐτὸ πὸν πάει ἐμπρὸς μας
 10 κ' ἂν εἶν' μάλαμα, νὰ τὸ διαμοιραστοῦμε,
 ἂν εἶν' κοπελιά, νὰ ἴναι τοῦ καπετάνιου.

(χφ., σ. 19-20, ἜΑγιοι Ἀπόστολοι).

Ἀντιθέτως τὰ κλέφτικα εἶναι λίαν περιορισμένα εἰς ἀριθμὸν. Τὸ φαινόμενον τοῦτο εἶναι, ὡς γνωστὸν, γενικώτερον εἰς ὄλας τὰς νήσους. Ἐν αὐταῖς οὐδέποτε ὑπῆρξε κλέφτικος βίος, ὅστις θὰ ἐδημιούργει κλίμα διὰ τὴν γένεσιν αὐτῶν ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκ τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου ταξιδεύσαντα καὶ φθάσαντα εἰς τὰς νήσους δὲν ἐγένοντο κτῆμα τοῦ λαοῦ, μὴ προφθάσαντα νὰ ἀφομοιωθοῦν ὑπ' αὐτοῦ λόγῳ τῆς ἐκβολῆς των ὑπὸ τῶν ἐν τῷ μεταξύ εἰσβαλόντων νεωτέρων ἀστικῆς προελεύσεως λαϊκῶν ἕσμάτων.

Τέλος ἐν τῷ χωρίῳ Κωμιακῆ ἐπεσήμανα τὴν ὑπαρξίν σημαντικοῦ ἀριθμοῦ πολυστίχων σατιρικῶν ἕσμάτων, ἅτινα καὶ κατέγραψα.

Ἐκ τῶν χορῶν, ἐν Νάξῳ, ὡς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς νήσοις, ἐπιχωριάζει κατ' ἐξοχὴν ὁ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος γνωστὸς ἀντικρουστὸς χορὸς μ π ἄ λ λ ο ς. Ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν δύο χοροὶ, ἐν Κωμιακῆ χορευόμενοι, περὶ ὧν παρέχω πληροφορίας τινάς. Ὁ πρῶτος τούτων καλεῖται Βι τ ζ η λ α ι α δ ἰ σ τ ι κ ο ς, ἐκ τοῦ ἐν τῷ χωρίῳ ὑπάρχοντος ἐπωνύμου Βιτζηλαῖος. Ὁ χορὸς οὗτος, κατὰ τὰς πληροφορίας τῶν Κωμιαικῶν, εἶναι κυρίως ἀνδρικός καὶ χορεύεται ὑπὸ πλειόνων τοῦ ἑνὸς ἀπεριοριστῶς ἀτόμων κατὰ τὰς ἀπόκρως ἰδίᾳ τῇ συνοδείᾳ ἀσκαύλου μόνον ἐν Κωμιακῆ καὶ οὐχὶ ἀλλαχοῦ τῆς Νάξου. Ἐν τῇ ἐξελίξει του παρουσιάζει τρεῖς φάσεις. Σήμερον τὸν χορεύουν σπανίως (χφ., σ. 274). Ὁ ἕτερος χορὸς, ὅστις φαίνεται ὁμοιάζων πρὸς τινὰ παιδιάν, καλεῖται Νι κ η ν τ ρ ἔ ς. Κατ' αὐτὸν «Πιάνουν μὲ μαντήλι, ὅπως ἔς τὸν συριόν, καὶ βήματα ὅπως τοῦ συριοῦ.

Τραγουδοῦν καὶ λένε:

Νικηντιρέ, Νικηντιρέ,
 γειά σου, Γιάννη Κουτεντέ¹

λένε τὰ ὀνόματα ἐνὸς ἐνὸς μὲ τὴν σειρά: γειά σου, Γιώργη Κουτεντέ, κτλ.

¹ Ἐντύπωσιν προξενεῖ ἢ προσφώνησις Κουτεντέ. Περὶ αὐτοῦ ἰδὲ ἄνωτ., ἐν σ. 298.

Αὐτὸς λέει :

Θὰ περάσω, θὰ περάσω,
καὶ τὸ στοίχημα θὰ χάσω,

καὶ περνᾷ τὸ μαντήλι κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ τὸ κρατῇ καὶ οἱ ἄλλοι πάλι ἐξακολουθοῦν καὶ χορεύουν. Τὸ αὐτὸ γίνεται καὶ μὲ τὸν δεύτερον, τὸν τρίτον, τὸν τέταρτον, ὄλους. Ὁ τελευταῖος δὲν ἔχει ἄλλο νὰ περάσῃ καὶ περνᾷ ἀνάποδα, περνᾷ τὸν πισινὸν του εἰς τὸν ἄλλον. Κάποιος ἐπίσης πιάνει τὸ λουρὶ καὶ χτυπᾷ τοὺς δυὸ τελευταίους καὶ κρατοῦνε χέρια πολλὰς φορὰς ἀντὶ τῶν μαντηλιῶν, ποὺ δὲν εἶναι γερά, γιὰ νὰ μὴ φύγουνε. Σχηματίζουνε μιὰ ἀλυσίδα, σὰ ἓνα σκοινὶ μὲ μανταλάκια. Τὸ παίζει καὶ ἡ τζαμπούνα καὶ τραγουδιέται κιάλας (χφ., σ. 274).

Τὸ ἔθιμον τοῦ «τρυποπεράσματος» ἤσκειτο εὐρέως παλαιότερον ἐν Νάξῳ. Τοῦτο συνίστατο εἰς τὴν δίοδον τῶν ἀσθενῶν παιδῶν κυρίως δι' ὁπῶν δένδρων, ὁπῶν εὐρισκομένων εἰς ἐκκλησίας καὶ διὰ τῆς ὁπῆς κουλλούρας ἐκ τέφρας κατεσκευασμένης, ἀπέβλεπε δὲ εἰς θεραπευτικούς καὶ καθαρτικούς σκοποὺς (χφ., σ. 60, 416-419).¹ Σήμερον τὸ ἔθιμον τοῦτο σχεδὸν ἐξέλιπε πλέον.

Ἐκ τῶν ἄλλων ἐθίμων ἀξιόλογα εἶναι καὶ τὰ κατὰ τὴν τελετὴν τοῦ γάμου, ἅτινα ἐνίοτε εἶναι περίεργα, ὡς τὸ κατωτέρω:

Θὰ καθίσουν ἔς τὸ τραπέζι μέχρι νὰ ξημερώσῃ. Δυὸ ὄρες πρὶν φέξῃ, θὰ σηκωθῇ μιὰ παρέα ἀπὸ πέντε μέχρι ὀχτῶ άτομα καὶ θὰ πᾶνε νὰ κλέψουν κόττες ἀπὸ τὰ σπίτια τῶν συγγενῶν τῆς νύφης καὶ τοῦ γαμπροῦ. Αὐτὸ εἶναι ἔθιμο ἀπὸ πολλὰ χρόνια νὰ καθαρίζῃ ὁ λαϊμὸς (χφ., σ. 373, Γλινᾶδος).

Ἡ πίστις εἰς τοὺς καλικαντζάρους εἶναι ἰδιαιτέρως ζωηρὰ ἐν Δανακῶ. Ἐνταῦθα κατὰ παλαιὰν συνήθειαν πρὸς ἀποδιοπόμπησιν αὐτῶν «τὰ Χριστοῦγεννα καύγουνε φίδες ποὺ πετοῦνε σπίθες, γιὰ νὰ κάβου τοὶ καλικατζάρου νὰ μὴ μᾶς daδάρουσι. Γι' αὐτὸ τὰ χρόνια ἄκείνα κάθε νοικοκύρης θὰ ἔχε ξύλα φιδίτικα νὰ κάψῃ (χφ., σ. 334).²

Ἰδιαιτέρως ἐξαιρέται ἡ κακοποιοὺς διάθεσις τῶν βρικολάκων εἰς τὰς ἐκ Κωμιακῆς σχετικὰς διηγήσεις. Ἡ πίστις τοῦ λαοῦ εἰς τὴν ὑπαρξίν τούτων καὶ ὁ φόβος αὐτοῦ δι' αὐτοὺς εἶναι ἐνταῦθα μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ ἔκδηλος.

Ἐν Ἀγίερσανίῳ καὶ ἐν Ἀγίοις Ἀποστόλοις Μελάνων τὸ ἐπικρατοῦν ἔθιμον τῆς τοποθετήσεως πεντάλφας (σταυροῦ ἐκ κηροῦ) ἐπὶ τοῦ στόματος τῶν τε-

¹ Ἰδὲ περὶ τούτου Στέφ. Ἡμελλον, ἐνθ' ἄνωτ.

² Ἀλλαχοῦ ρίπτουν εἰς τὴν πυρὰν ξύλα, ἅτινα καίόμενα κροτοῦν, πρὸς ἐκφοβισμόν αὐτῶν ἢ καίουν αὐτοὺς διὰ τῆς πυρᾶς κ.ἄ.δ. (Ἰδὲ Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Β' ,1904, σ. 1314 κ. ἐξ.).

λευτώντων συνδέουν πρὸς τὴν πίστιν εἰς τὴν ὑπαρξιν βρικόλακων, θεωροῦντες ὅτι, ἐὰν δὲν τοποθετήσουν τὴν πεντάλφαν, ὁ θανὼν θὰ γίνῃ ὀπωσδήποτε βρικόλακας (χφ., σ. 308 καὶ 48).

Τέλος ἐν τῷ χωρίῳ Κεραμί ἐσημείωσα τὴν πίστιν τοῦ λαοῦ εἰς τὴν ὑπαρξιν δαίμονος βλάπτοντος τὰς λεχωίδας, τὸν ὁποῖον ὑπολαμβάνουν ὡς φάντασμα, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς παρατιθεμένης διηγήσεως.

Μιά λεχώνα ἀπὸ τὸ Κεραμί ἔταξε τὸ παιδί πού 'καμε, γὰ τὸ βαφτίση ὁ Ἀνερός ἀπὸ το' Ἀκαδήμους. Σὲ δυὸ τρεῖς μέρες τὸ βράδυ ἐπῆγε ἓνα φάντασμα 'ς τὴν πόρτα καὶ τῆς φώναξε: «ὦ σιδέκνισσα, μέσα εἶναι ὁ σιδέκνος»; «'Οχι, εἶντα τόνε 'υρεύγεις τέθοια ὄρα»; «'Ανοιξέ μου ταδεμῆ», τῆ λέει. Μπαίνει μέσα καὶ τῆς εὐχθήθηκε γὰ τῆς ζήση τὸ παιδί 'ς τὸ βγαλημὸ ἔξω τὴ χάδεψε 'ς τὸ πρόσωπο κ' ἐβγήκε ἀπὸ τὸ παράθυρο. Μὲ τὸ χάδεμα αὐτὸ ἔλειωσε ἡ πλευρά της κ' ἐπέθανε (χφ., σ. 367 καὶ 372).

RÉSUMÉ

Exposé sur la mission folklorique dans l'île de Naxos (26 juillet - 25 août 1960)

L'auteur expose les résultats de sa mission folklorique dans l'île de Naxos (villages: Ἅγιοι Ἀπόστολοι Μελάνων, Κεραμί, Κόρωνος (Βόθροι), Κωμακὴ καὶ Ἀπόλλων) en 1960, qui faisait suite à celle de 1959 (villages: Φιλώτιον, Δανακὸς etc.).

Il parle en général du matériel de sa collection. Spécialement il étudie certains contes concernant Koutentés, Saint - Syméon, l'édification d'une église de Glinados, Alexandre le Grand etc., chansons populaires, mœurs et superstitions populaires.